

YASANIN ŞİDDETİ VE ADALETİN BELLEĞİ - ATATÜRK İLE DERRİDA

The Violence of Law and the Memory of Justice, Atatürk and Derrida

Önay Sözer

ÖZET

Yazıda ilkin incelenen Kafka'nın *Dava* adlı romanındaki "yasa" ile ilgili pasajdan şu sonuçlar çıkarılır: Adalet bir olanak olarak kalmamalı, yasanın kaçınılmaz olarak getirdiği şiddet sınırlanmalıdır. Bireyde yasayan, adaletle ilgili kollektif bellek, daima bir yadsımanın, adaletsizliğin belleği olmuştur. O zaman yasanın kendisi adaleti yerine getirerek yeni bir bellek yaratmalıdır. Yazı bu sorunu, 1928 Türk Harf Devrimi örneği üzerinde ve J.Derrida'nın adaleti bir yapı-sökümü olarak tanımlamasından yola çıkarak tartışmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Yasa, Şiddet, Yapı-söküm, Atatürk, Derrida

ABSTRACT

An analysis of the famous passage concerning "law" in Kafka's *The Trial* leads to the following conclusions: if justice is not to remain a mere possibility, the inescapable violence of the law must be limited. The collective and individual memory of justice is always a memory of a negation, of an injustice. Therefore it is the responsibility of the law itself to create effectively a new memory of justice. This problem is discussed, using the example of Law 1928 concerning 'The Turkish Alphabet Revolution', on the the basis of the definition of justice as a deconstruction by J. Derrida.

Keywords: Law, Justice, Violence, Deconstruction, Atatürk, Derrida

I

Yazımın başlığında yer alan “yasa”, “şiddet” ve “adalet” kavramlarının ilişkilerini göstermek üzere, burada Kafka’nın *Dava* romanının içinde yer aldığı gibi *Yasanın Önünde* başlığı altında ayrıca yayımlanmış olan felsefi masalının kısa bir çözümlenmesinden yola çıkacağım. “Bellek” konusu ise; ister kollektif, ister bireysel bellek olarak düşünölsün, bence adı geçen kavramların çimentosunu oluşturmaktadır: Bu konuya hakkını vermek için özellikle Türk Yazı Devrimi ve 3 Kasım 1928 tarihli “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun”u bir örnek olarak değerlendirmek ve J. Derrida’nın bu devrim ile ilgili görüşünü irdelemek istiyorum. Yasa genel olarak “yazın”ın bir parçasıdır (“yazın” sözcüğünü “belles lettres”, yani “edebiyat” anlamında değil, “lettre” (harf) sözcüğünden türetilmiş Fr. “littérature”, Alm, “Literatür”, İng. “literature”, yani yazılı olan her şey anlamında kullanıyorum.). Yazı devrimi yazında, dolayısıyla yasaların yayımında, okunup anlaşılmasında ve öğrenilmesinde yapılan bir devrimdir. Türk harfleriyle ilgili yasayı burada adalet ve şiddet konusu için örnek alma nedenim, bunun herhangi bir örnek olmayıp bütün olanaklı yasaların formunu (ve bu forma bağlı içeriğini) ilgilendirmesidir. Bu konuyu J. Derrida ile belli bir diyalog içinde yürütmek istememin nedenleri ise çeşitlidir. Fakat başlıcası yazı devrimi üzerine söylediklerinin ötesinde yasa, adalet ve şiddet ilişkisinin onun önemle işlediği bir sorun olmasıdır.

II

Kafka’nın andığım masalı şöyle:

“Yasanın önünde bir kapı bekçisi durur. Taşralı bir adam, bu bekçiye gelir ve ondan kendisini içeri bırakmasını rica eder. Ancak bekçi, onun yasanın içeri girmesine şimdi izin vermeyeceğini söyler. Adam düşünür ve daha sonra girip giremeyeceğini sorar. ‘Olabilir’ der bekçi, ‘ama şimdi giremezsin.’ Yasaya açılan kapı her zamanki gibi açık durduğundan ve bekçi yana çekildiğinden, adam kapıdan içerisini görebilmek için eğilir. Kapı bekçisi bunu fark edince güler ve şöyle der: ‘Sana bu kadar çekici geliyorsa eğer, yasağıma karşı içeri girmeyi dene. Ancak şunu bil ki, ben çok güçlüyüm. Ve ben sadece en alt derecedeki kapı bekçisiyim. Oysa içeride, salonları bekleyen kapı bekçilerinin her biri ötekenden daha güçlüdür. Üçüncü bekçinin görünüşüne ben bile dayanmam.’ Taşradan gelen adam böyle güçlüklerle karşılaşmayı beklememiştir, yasa herkese ve her zaman açık olmalıdır, diye düşünmektedir, ancak uzun ve sivri burnuyla, ince kıllı, uzun ve siyah Tatar sakalıyla, kürk paltolu bekçiye daha bir dikkatli bakınca, içeri girme iznini alana kadar beklemeye karar verir. Bekçi ona bir tabure verip kapının yan tarafına oturtur. Adam orada günlerce ve yıllarca oturur. İçeri girmek için pek çok girişimde bulunur ve ricalarıyla bekçiyi yorar. Bekçi onu sık sık küçük sorgulamalardan geçirir, ona memleketine ve daha bir sürü şeye

ilişkin sorular sorar, ancak bunlar, efendilerin sordukları türden ilgisiz sorulardır ve sonunda adama hep kendisini daha içeri bırakmayacağını söyler. Yolculuğu için iyi hazırlanıp yanına epey bir şeyler almış olan adam, bekçiyi rüşvet yoluyla elde edebilmek için değerine bakmadan her şeyini kullanır. Adam gerçi hepsini alır, ancak alırken şöyle der: ‘Bunu sadece bir fırsat kaçırdığına inanmayasın diye alıyorum.’ Yıllar boyunca adam, gözlerini bekçiden neredeyse hiç ayırmaz. Bu arada öteki kapı bekçilerini unuttur ve bu ilk bekçi, ona yasaya girmesinin tek engeli gibi gözüktür. Bu talihsiz rastlantıya lanet eder, ilk yıllarda bunu yüksek sesle dile getirir, yaşlandığında ise sadece kendi kendine homurdanmaya başlar. Bir çocuk gibi olur ve yıllar boyunca bekçiyi incelerken onun kürkünün yakasındaki pireleri de gördüğünden, pirelerden de ona yardımcı olmalarını ve bekçinin fikrini değiştirmelerini rica eder. Sonunda gözleri zayıflar ve gerçekte çevresinin mi karardığını, yoksa gözlerinin mi kendisini aldattığını bilemez olur. Ama karanlıkta yasanın kapısından dışarıya gölgelenmesi olanaksız bir biçimde vuran parıltıyı çok iyi seçer. Artık yaşamının da sonuna gelmiştir. Ölmezden önce bütün o zaman boyunca edinmiş olduğu deneyimler kafasının içinde, o güne kadar kapı bekçisine henüz hiç yöneltmediği bir soruda birleşir. Katılmış olan bedeninin doğrultmadığından, eliyle bekçiyi yanına çağırır. Bekçi ona doğru iyice eğilmek zorundadır, çünkü bedenlerinin orantıları adamın aleyhine olmak üzere çok değişmiştir. ‘Hâlâ neyi bilmek istiyorsun?’ diye sorar bekçi. ‘Bir türlü doymak bilmiyorsun.’ Adam, ‘Herkes yasaya erişmeye çalışıyor’ der ‘ama nasıl oldu da bunca yıl benden başka kimse giriş izni istemedi?’ Kapı bekçisi, adamın sonunun geldiğini anlar ve tükenmek üzere olan işitme duyusuna kendini duyurabilmek için bağırır: ‘Burada başka kimse giriş izini alamazdı, çünkü bu kapı yalnızca senin için öngörülmüştü. Şimdi o kapıyı kapatmaya gidiyorum.’¹

III

Bu anlatımdaki üç öge konumuz açısından önem kazanmaktadır: yasanın önündeki kapı; bekçinin kapıdan içeriye girmek isteyen taşralıya gösterdiği şiddet; köylünün yasanın önündeki deneyimleri (bilgi ve bellek).

1. Kapı

Burada kuşkusuz yalnızca gerçek anlamda (Türkçe’de “mahkeme kapılarında sürünmek” deyiminde yaşayan) mahkeme kapısı değil, simgesel anlamda bir kapı söz konusudur. Almandada “Tür” (Tor) ve Türkçe’de “kapı” sözcüklerinin alışılmış mecazi anlamı “olanak” olduğu gibi, “kapı” özellikle dilimizde iktidarın kendisini gösterdiği yer anlamına da gelmektedir. Geçiş ve girişe izin vermesi beklenen, yasanın önündeki kapı, anlatıda, köylünün ölümüne kadar açık kalır. Onun içeri girmesini

¹ Franz Kafka: *Dava* (çev: Ahmet Cemal) Can Yayınları, İstanbul 2010 (çeviri yalnızca bir yerde değiştirilmiştir. Ö.S.)

engelleyen şey kapının kapalı oluşu değil, kapı bekçisinin kendisidir. Böylece yasaya erişme tam da olanaklı iken olanaksız olur: “‘Olabilir’ der bekçi ‘ama şimdi giremezsin’” Sonradan kapatılması, yani tümüyle olanaksız hale gelmesi ise kapıcının ölmekte olan taşralıya söylediği şu sözle bu olanağı hâlâ tersinden doğrular: “bu kapı yalnızca senin için öngörülmüştü. Şimdi o kapıyı kapatmaya gidiyorum.” Olanağıyla olanaksız hale gelen, olanaksızlığın ise yine de olanağı içerdiği şey ise, bu anlatıda adı anılmayan, fakat her satırında varsayılan adalettir. Taşralının bu açık/kapalı kapı üzerinden yasayla olan ilişkisini adalet olarak tanımlayabilir ve onu yasanın kendisinden ayırmlayabiliriz, yasa bir kitaptır, bir nesnedir; adalet ise bir ilişki, fakat adil bir ilişki.

2. Taşralının yasaya yaklaşmasını şiddet göstererek engelleyen kapıcıdır.

“Ben güçlüyüm (mächtig)” Böyle der kapıcı. İçerdeki avluları bekleyen daha da güçlü kapıcılar vardır. Kapıcı koyduğu yasakla yasayı, şu bu yasayı değil genel olarak yasayı temsil eder. Türkçede “yasa” ve “yasak” sözcüklerinin aynı kökten gelmesi bir rastlantı değil. Yasak yasanın özü değilse bile, taşıyıcısı ya da dayanağıdır; çünkü hiçbir yasa yurttaşlara belli davranış biçimlerini suç sayıp onları yasaklamadan yapılması gerekeni yaptıramaz, gücünü ortaya koyamaz. Yasanın zoru, şiddeti buradadır. Fakat okuduğumuz anlatıda bekçinin taşralıyı yasaya yaklaştırmaması aynı zamanda yasanın kendi kendini yasaklaması gibi bir aykırılığa işaret etmiyor mu? J. Derrida Kafka’nın bu anlatısıyla ilgili bir çözümlemesinde tam da bu bağlamda: “Yasağın öyküsü yasak bir öyküdür” saptamasında bulduktan sonra bu türlü çelişkinin yasaya özgü bir *double bind* oluşturduğunu, onunla ancak bağlantıyı keserek bir bağlantı kurulabildiğini, bunun nedeninin de yasanın kendisiyle değil, ancak yasanın temsilcileriyle karşı karşıya kalmamızda olduğunu saptamaktadır.² Yasa ve şiddet konusuna biraz aşağıda değineceğim. Burada yalnızca şunu eklemekle yetiniyorum. Yasanın dayandığı yasak bir buyruktur. Bizim yasayla ilişkimizde bu buyruğu verenlerle, yasa organıyla karşılaşmamız olanağı yoktur: Bu yasanın bütün otoritesinin soyut olduğunu ve uygulayanların eline bırakıldığını, onların da soyut bir şeyi korumaktan öteye geçemediklerini gösterir. Yasanın kendini yasaklaması yasamayla başlar.

3. Bellek

Kafka’nın bu anlatısındaki taşralının cahil biri olmadığına, tam tersine sıradan bir yurttaşın sahip olması gereken bilgi ve deneyimin, dolayısıyla bunların birikiminden oluşan belleğin de onda bulunduğu çeşitli kanıtlar gösterilebilir. Bunları ikiye ayırabiliriz. İlkin o, yasanın herkes için ve daima erişilebilir olması gerektiğini bilmektedir. Bu gerekliliğin hukuk açısından anlatımı “kanunu bilmemek mazeret sayılmaz” kuralındadır. Onun erişmeye çalıştığı yasanın içeriğini de bildiğini, bu içeriğin az çok belleğinde olduğunu da varsayabiliriz. İkinci olarak, ömrünü yasanın önünde içeriye

² Jacques Derrida: “Préjugés devant la loi”, Faculté de juger, Collogue de Carisy, Les Editions de Minuit, Paris 1985, s.87-139, 118-121

giriş izni bekleyerek, bu bekleme arasında geçiren taşralının başına gelenlerin çok iyi bilincinde olduğunu, her şeyi anımsadığını metindeki şu tümceden anlıyoruz: Ölmezden önce bütün o zaman boyunca edinmiş olduğu deneyimler kafasının içinde, o güne kadar kapı bekçisine hiç yöneltmediği bir soruda birleşir. Bu soru, yasaya erişme olanağı yeni adaletle ilgilidir: “Herkes yasaya erişmeye çalışıyor... ama nasıl oldu da bunca yıl boyunca benden başka kimse giriş izni istemedi?” Yalnız taşralı için açık duran, fakat onun yine de içeri alınmadığı kapı en büyük adaletsizlik anıtıdır. Diyebiliriz ki bu ikinci anlamdaki bellek, adaletsizliğin belleğidir. Daha doğrusu, adaletin bir belleği varsa o da doğrudan doğruya ve öncelikle adaletsizliğin belleğidir.

IV

Çözümlememizin vardığı bu noktada iki soruyla karşı karşıya bırakılmış bulunuyoruz:

- a) Yasayla şiddetin ilişkisinde ortaya çıkan yasağı yasanın dayanak noktası olarak gördüğümüze göre, bu yasağın hangi koşullarla kaçınılmaz hatta olumlu olarak ortaya çıkar? Olumlu şiddet nedir?
- b) Adaletsizliğin belleğinden adalet nasıl doğar? Bu bir sonuç mudur, yoksa bir süreç midir?

Bu soruların olası yanıtlarını yukarıda andığım yazı devrimi yasanın getirdiği ve J. Derrida'nın işaret ettiği kimi sorunların izinde bulmaya çalışacağım.

V

İstanbul'a ilk kez 9-10 Mayıs 1997 tarihleri arasında Boğaziçi Üniversitesi'nde düzenlenen “PERA PERAS POROS. Jacques Derrida ile Birlikte Disiplinlerarası Çalışma” başlıklı bir toplantı için gelen Derrida Türkiye ile ilgili izlenimlerini Catherine Malabou ile ortak imzalı *La Contre-Allée* (Yan Yol, 1999) adlı kitabında, kendisine bu kenti görmesini salık veren Malabou'ya atılmış bir kartpostal biçiminde, dolayısıyla mektup üslubunda yazdı. 10 Mayıs 1997 tarihli mektubunun giriş paragraflarından sonra bir yerde şu satırları okuyoruz:

“Geldiğimden beri, size başlarken söylediğim gibi, şu güzel Kemal Atatürk'ün kafasından “uyruklar”ına³ yeni bir yazıyı kabul ettirmeye karar verebildiği sırada, neler geçmiş olabileceği konusu bende saplantı haline geldi: “Haydi, iş başına, yeni bir alfabe çıktı! Başka harfler için yola koyulun!” Disiplinli bir halk, modern kültür bahanesiyle, okuma yazma bilmez gibi oluyor, bugünden yarına yüzyılların belleğini okuyamaz hale geliyor. İşte, bilmem hangi macera adına, kendi memleketini dehşet verici bir terketme tarzı, en korkunç ve belki de tek olanı, unu! Başka türlü yazmayı öğrenmek, yakası açılmadık bir harfle (o değil ve bu değil, tümüyle biricik fakat

³ “à ses ‘sujets’”: sözcük oyununu. “Uyruklar” aynı zamanda “öznel” anlamına geliyor.

henüz ödünç alınmış bir harf, kendi adresinin baştan aşağı yeni yeniliği içinde ödünç alınmış havasında). Boyunduruk altında, zamanın diktatörlüğü altında, açıkça keyfi (arbitraire) ve daima olduğu gibi dünyanın en iyi gerekçelerini veren bir disiplinin zoruyla. Bir şeyin olması için (pour que quelque chose arrive) kötücül bir koşul değil midir bu dolap? Bir çıkışın yer alması için, fakat bu dönüşü olmayan bir yol değil midir? Kim bilir?”⁴

Burada yazı devrimin gerekçelendirme için onun ortaya çıkış öyküsünü ve kültür, dil açısından nedenlerini, Türklerin bin yıl süreyle kullandıkları Arap harflerinden önce de Göktürk ve Uygur alfabeleriyle okuyup yazdıklarını, Atatürk'ün bu konudaki kesin tavrının, 19.yy'ın ortalarından beri başlayan ve öncülüğünü Ali Suavi, Namık Kemal, Şinasi, Şemsettin Sami, Ahundif, Enver Paşa, İsmail Hakkı gibi yazar ve aydınların yazıda reform girişimlerini, süreği ve son bir ürünü olduğunu; Arap harfleriyle çok sayıda ünlüye dayanan Türkçe'nin fonetiğinin dile getirilememesinin yarattığı büyük boşluğu vs.yi uzun uzun açıklayacak değilim. Bunun yerine Derrida'nın gerektiği gibi sözünü etmediği bir noktaya dönüyor ve onun Türk Yazı Devrimine yönelttiği bu yapı-sökümcü eleştirinin haklı/haksız yanlarına bu açıdan değinmeyi yeğliyorum.

VI

Derrida'nın “bugünden yarına” gerçekleştiğini söylediği olay, 30 Kasım ve 1 Aralık 1928 tarihleri arasında olup bitmiştir: 1 Aralık günü Türkiye'de gazetelerin Arap harflerini kullanmama yasağına uyarak ilk kez Latin temeline dayalı Türk harfleriyle yayımlandığı gündür. Bu yasağı getiren de 3 Kasım'da Resmi Gazete'de yayımlanan 1353 sayılı “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun”dur. Bilindiği gibi gerek bu yasanın yayımından önce, gerekse 1 Aralık tarihine kadar devlet ve bilimsel kurumlar eliyle –halkın da katıldığı hazırlık çalışmaları yapılmıştır. Ama bu hazırlık çalışmaları ortadaki olguyu ortadan kaldırmaz: Bu yasa en az her yasa kadar, fakat bir devrim yasası olduğu için ondan da daha fazla bir şiddeti içermektedir ve aynı zamanda burada şiddetin türüne de bir ayırım getirmiş olmaktadır: Bundan böyle TBMM tarafından çıkarılan bütün yasalar yeni Türk harfleriyle yazılacağından burada şiddet, bir uygulama biçimi olmaktan çıkıp, doğrudan, bütün yasal şiddetlerin şiddeti, yani bir meta-şiddet olarak yasa konusu olmaktadır, böylece bundan sonra çıkarılacak bütün yasalar da bu yasaya (yasağa) uymak zorundadır. Derrida bu noktayı hiç göz önünde bulundurmadığı gibi, nedense olayı “Kemal Atatürk” ile “uyruklar”ı arasında (yani sultan ile tebaası) arasında rastgele geçen bir olay gibi anlatmaktadır.

⁴ Catherine Malabou et Jacques Derrida: Jacques Derrida. La Contre-Allée. La Quinzaine Littéraire. Louis Vutton. Collection VOYAGER AVEC 1999, s.31

VII

Derrida, yasa, şiddet ve adalet ilişkisini çeşitli yazıları arasında, *Force de loi* (Yasanın Gücü, 1994) adlı yapıtının “Du Droit à la Justice” (Hukuktan Adalet) başlıklı birinci bölümünde ayrıntılı olarak incelemiştir. Bu bölümün daha başlarında Derrida şu soruyu sorar: “adil olabilen, her durumda geçerli” “yasanın gücü”nü, “her zaman haksızlığıyla yargılanan” “şiddet”ten (violence) nasıl ayırdedeceğiz?⁵ Derrida bu soruya yanıt vermek üzere “güç” kavramının “ayrımlaştırıcı karakter”ine işarette bulunur: Yasanın gücü ayırım getirir, fakat getirdiği ayırım da kendisidir: Bu “ayrılmış-ayrımlandıran”, “kendinden, fakat kendiyle ayırım”, Derrida’nın “différance” dediği, bizim de öze-dönümlü bir fiil kullanarak “ayrınma” diyebileceğimiz şeydir.⁶ Dolayısıyla yasanın metafizik anlamında bir temeli, “esas”ı yoktur. (Türkçe’de de “Kanun-i esasi deyiminin, anlamı daha açık olan “anayasa” deymiyle değiştirilmesi, anayasanın da bir yasa olduğunu bildirmesi bakımından dikkate değer). Bu da bize Kafka’nın masalsı yazısının gösterdiği gibi aykırılıklara yol açar. Derrida “Otorite’nin kaynağı, kuruluş ve temel, yasanın konuluşu” gibi kavramların kendilerinden başka bir şeye dayanmadıklarını, “bunların kendilerinin temelsiz bir şiddet olduğu”nu söyledikten sonra şöyle yazar: “Bu betimlediğim yapı içerisinde, hukuk özce yapısı sökülebilir (déconstructible), temelsiz olduğu, yani yorumlanabilir ve dönüştürülebilir metinsel (textuel) katmanlar üzerinde kurulduğu için, aynı zamanda son temeli – tanım gereği- temellenmemiş olduğu için... Yapısökümü adalettir”⁷. Yapı sökümlü olarak adaletin yolu ise, Derrida’ya göre, aporilerden, açmazlardan geçer: “Adalet olanaksızın deneyimlenmesidir... ve açmazın deneyimleri adaletle ilgili olarak ne kadar olası değillerse, bir o kadar da zorunlu deneyimlerdir, bu demektir ki, haklıyla haksız arasında verilen kararın bir kural tarafından asla güvencelemediği anlardır.”⁸ Burada ayrıca açıklanmasına girişmeyeceğim, yargı ve adaletle ilgili açmazları Derrida üç başlık altında toplar: “Kuralın epokhé’si” (yani etkisiz kılınması); “kararsızlık saplantısı”; “bilgi çemberini daraltan geciktirilmezlik”⁹ (ya da tersinden baktığımızda “Yasanın Önünde” de gördüğümüz gibi yasanın ya da adaletin beklenmemesi, fakat yasanın bekletmesi). Bütün bu açmazların, geçitsizliklerin temelinde yatan güçlük, adaletle yasa arasındaki ayrımı varsaymaları, fakat aynı zamanda bu ayrımın uzun boylu savunulabilir bir şey olmamasıdır: “Adaletle hukuk arasındaki bu ayırım, işlevli mantıkça kurala bağlanmış ve egemen olunabilir bir karşıtlık olsaydı her şey çok daha basit olacaktı. Fakat durum şudur ki hukuk adalet adına uygulanma iddiasındadır ve adaletin de, “enforced” olarak, yani güç ya da zor yoluyla yapıt olarak ortaya

⁵ A.g.y. , s.18-19

⁶ A.g.y. , s.20

⁷ A.g.y. , s.34-35

⁸ A.g.y. , s.38

⁹ A.g.y. , s.50,52,57

konulması (kurulması ve uygulanması), gerçekten bir hukuka yerleştirilmesi istenmektedir. Yapı-sökümü daima bu ikisi arasında bulunur ve kendini oraya koyar”¹⁰

VIII

Böylece çıkış noktamıza yeniden dönmüş bulunuyoruz. Biz bu temelsizliği yasanın yasağa dayalı ve ayrıca yasama organına başvurulmasındaki olanaksızlık nedeniyle yasanın kendi kendini yasaklaması ve bundan doğan şiddet olarak yorumlamıştık. Bu durumda adil bir yasanın da şiddete dayanmaması söz konusu değildir (yapı-sökümü bunun için kaçınılmaz olmaktadır). Peki bütün bunları çok iyi bilen ve Fransa’da ve başka ülkelerdeki devrim yasalarının şiddet ögesini örnekleriyle göz önünde bulunduran¹¹ Derrida nasıl olup da Türkiye söz konusu olunca yazı devriminin bir yasayla yapıldığından bile söz etmemekte, ortada hiç yoktan bir adaletsizlik varmış gibi lafı “kendi memleketinin dehşet verici bir terketme tarzı”ndan, “boyunduruk” ve “diktatörlük”ten getirmektedir? Bunu yapması için bu düşünürün ciddi bir rahatsızlık nedeni olması gerekir.

IX

Bu neden, bence Derrida’nın belleğe verdiği önemden ve Türkiye gibi bir ülkenin yazı devrimiyle bellek yitimine zorlanmış olduğu kaygısından kaynaklanmaktadır. Nitekim “dönüşü olmayan yol”dan söz ettiği satırların hemen ardında şu satırlar yer almaktadır:

“Ben ise, bunun karşıtıyım, ters bir örnek. ‘Dönüşü olmayan yol’u, o beni ne kadar uzağa götürürse götürürsün, üzerime alırım, fakat yalnızca geri dönüşü, karşı çıkmayı yasaya aykırı davranmayı, bir başka ‘yan yol’u kızıştırmak, diyebilirim ki, bu dönüşsüzlüğü, bana aslında yola çıkmanın ne olduğunu gösterecek görülmemiş bir olay haline getirmek için. Diyelim ki belleği yalnızca bellek olarak, kendisine doğru koştuğum ve koştuğum ve koştuğum geleceğin öteki adı olarak severim. Ve orada avlanırım”¹² Derrida *Yasanın Gücü*’nde, yapı-sökümünün “bellek önünde... sınırsız bir sorumluluğun anlamı”nı taşıdığını, “tarihsel ve yorumlayıcı bir bellek ödevinin yapı-sökümünün kalbinde yattığı”nı gerekçeleriyle dile getirmektedir.¹³ Öyle anlaşılıyor ki, yasanın temellendirilmemesi ve adaletin kendisinde taşıdığı açmaz ve çıkmazlar karşısında bellek bir denge ögesi, tutunulacak bir dal olarak görülmektedir.

¹⁰ A.g.y. , s.49-50

¹¹ 11 A.g.y. , s.47

¹² Catherine Malabou-Jacques Derrid: La Contre-Allée... s.31

¹³ J. Derrida: Force de loi,... s.44 vd.

X

Derrida'nın getirdiği her iki sorunu, yani şiddet ve adalet ilişkisini, belleğin de adaletle ilişkisini ilkin doğru tanımlayarak bir çözüm noktasına getirmek (çözümünü bulmak demiyorum) için yeniden Kafka'nın meseline dönüyorum. Kafka ne yargı yerinden ne de adaletten söz ediyor: orada anlatılan her şey yasanın önünde olup bitmekte. Ayrıca inatçı taşralı adaletin gerçekleşmesini sonuna kadar yasanın kapısı önünde, bu olanaklı olanaksızlığın önünde beklemektedir. O, yılmayarak, orada ölmeyi göze alarak tam da bu jestiyle yasanın adaletten ayrılmaması gerektiğini gösteriyor. Burada bir olanaksızlık varsa bu, yasağın sınırsızlığından ileri gelmektedir ve asıl istenmeyen aykırılık (yasanın temelsizliğinin ve adaletin çıkmazlarının birleşmesinden doğan aykırılık) burada ortaya çıkmaktadır. Bence Derrida'nın yapı-sökümü ile bir tuttuğu adaletten yasanın kendisine bir dönüş yolu olması gerekir: Yasaya bir temel bulunamaz, fakat onun dayandığı yasağa bir sınır getirilebilir, bu da belleğin hiçbir zaman unutmadığı adaletsizliğe adaletin belleğinin bir çözüm, bir yol getirmesi, geçersizlikten bir geçit yaratması anlamına gelebilir.

XI

Derrida'nın Türk Yazı Devrimi bağlamında göremediği nokta, bu devrimin artık kendisi de geçmişte kalan tarihsel belleği silmediği, fakat onu ayrıca alarak yerine yeni bir bellek koyduğu, aynı zamanda geçmişin anılarını, gelecek için var olan bu belleğe ve başka bir şimdiki zamana taşıdığı, ona yön ve ortam değiştirttiğidir (belki de asıl bu bir yapı-sökümdür). Buradaki yasak "O kültürü yakmadık, bilimde bıraktık" sözlerinde dile getirildiği gibi sınırlandırılmıştır.¹⁴ Bilim ise kültürün bir parçasıdır: Yeni kültüre katkısı bulunması için bilimin daha pek çok yol alması gerekiyorsa, bu adaletin bir süreç olduğunu, fakat hiçbir sürecin sonuçsuz kalamayacağını gösteriyor. Dil, kültür ve bilgi (öğrenme) herkesin eşit olarak hakkıdır. Arap alfabesinin Türkçe'ye uymaması ve öğrenilmesindeki zorluk nedeniyle bilginin dağıtımındaki adaletsizlik büyük ölçüde giderilmiştir. Aristoteles'in koyduğu kavramlara (Nikomakhos Etik'i, kitap 5/5) göre söyleyecek olursak, buradaki dağıtım adaletini düzeltici, yeniden yerine getirici bir adalette karıştırmak (eski belleği yeniden istemek) yanlışdır.

Yine de bilginin dağıtımındaki adalet/adaletsizlik konusunu yalnızca yeni kültür politikasının genel olarak herhangi bir politikanın, bir ideolojinin, bir "dünya görüşü" nün gereği olarak görüp temeldeki ontolojik sorunu savaştıramayız. Türkçe'ye elifbada bir bellek, kök ve köken bulmak, bulduğunu sanmak büyük bir yanılgıdır. Bütün köken sorununu içine alıp onu aşan bir olgu olarak, Türkçe bugün Latin alfabesine kök salmıştır. Köken kişisel bellekle çakışabilir, fakat çoğunlukla olduğu gibi, çakışmayabilir de. Köken çoğunlukla bilmediğim, hatta istemesem de bana dışarıdan yakıştırılmış bir şeydir. Köken ölüdür. Kök ise yaşaması istenen gövdenin asıl temeli-

¹⁴ Sami N. Özerdim: *Yazı Devriminin Öyküsü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1978, s.44

dir ve belleğin bir parçasıdır. Yaşamayı sürdürmek kök salmakla olanaklı olur. Köken aramak yerine kök salmaya bakalım! Belki de kök salmak için, kökenimizi ayıracı almamız gerekecektir, çünkü köken –doğrudan doğruya bizim olan– kökümüz değildir. İnsanın kök saldığı yer dünyadır, köken ise dar bir coğrafyaya aittir. Yazı devrimi tarihsel kökenin bir uzantısı olarak yaşamak yerine yaşamımızın uzantısı olan köklere sahip olma istek ve istencinin bir ürünüdür.

Yasasız adalet olmaz (olursa bu ancak “ihkakı hak” ya da tanrısal adalet olur) fakat adaletsiz yasa olabilir. Yasaya adaleti getirmek yapı-sökümünün görevlerinden biri olmalıdır. Yasanın bir temeli olmaması (bellekte ve geçmişte de olmaması) bu açıdan en büyük bir şanstır ve insan varoluşunun toplum ve devlet olarak dünyaya kök salmasının yaratıcı bir form kazanmasına yol açar.